

N. TÓTH ANIKÓ

Mindig hangfogóval, lassan muzsikáltam

Juhász Gyula zenélő költeményei

én más zenére vártam

Juhász Gyula hangja a modern magyar irodalom karában kísérőszólamnak tűnik. Ez már életében is így volt: a pesti pezsgő egyetemi évek, a Négyesy-szemináriumok lázas szervezőmunkája, a Babitscsal, Kosztolányival, Zalai Bélával rendszeresen folytatott filozófiai és poétikai baráti eszmefuttatások, a nagyváradi *Holnap* antológia szerkesztése és zajos fogadtatása után különböző vidéki városok gimnáziumának tanáraként, majd újságíróként is kissé a periférián érzi magát, depresszióra hajlamos lelki alkatából kifolyólag is egyre inkább bezárkózik. Kortársai visszajelzései, melyek folyamatosan és udvarias sajnálkozással hívják fel a figyelmet költészetének disszonáns elemeire¹, fokozatosan elbizonytalanítják, az avantgárdal való találkozás után pedig még inkább korszerűtlennek tartja saját versírói gyakorlatát.² Versnyelve azonban nemigen módosul a pálya későbbi szakaszaiban, követendő-követhető utakat nem mutat az újabb nemzedékeknek.³ Költészetének recepciója elsősorban impresszionista tájverseire és melankolikus Anna-verseire irányul.

Verseit újraolvasva a feltűnően sok képzőművészeti utaláson és irodalmi allúzióon túl számos zenei utalás, motívum bukkan fel. Ezek *jegyzékének* összeállítására vállalkozik az alábbi dolgozat.

minden zenél most ég és föld határán

A zene az emberi lélek szenzációinak legárnyaltabb kifejezése, a teljesség közvetítője. Egyszerre felszabadító és fegyelmező hatású művészeti ág, hiszen a „zene kelti a menádok táncát, ő szól Pán ígéző sípján, de ugyancsak ő zeng Orpheusz lantján, amelynek hallatán lecsillapodnak, odasereglenek a szertelen vágy köréje gyűlt alakjai”.⁴ A zenével nemcsak a vadállatok, hanem az istenek is megszelídíthetők. Sőt megszólíthatóvá válik általa az örökkévalóság.

egy lant idegén álmodozva babrál

Köztudott, hogy a költészet és a zene az antikvitástól kezdve szorosan összefonódik. A líra – az érzelmek, életérzések, hangulatok, el-

1 „Ő is ír szonettek, festő, franciás, herédiás szonettek; s izgatja a Zarathusztra morál-kontasztja. De éles vonások választják el társaitól. A külső világ hatásait jobban fel fogja, több oldalról megéri Ady Endrénél; de hangulatában inkább fölolvastja s tompítja, mint Kosztolányi Dezső. S hátán az egyiknél kevésbé eredeti és a másiknál színtelembb: viszont az elsónél gazdagabb s az utóbbinál közvetlenebb.” Babits Mihály: Juhász Gyula versei. Szeged és Vidéke, 1907. október 20. In: *Juhász Gyula: Milyen volt.* In memoriam sorozat. Válogatta, szerkesztette, összeállította Lengyel

András. Nap Kiadó, Budapest, 2009. 58. „Ne tévesszen meg a nyugodtság és a csiszolt simaság, a márvány alatt itt csakugyan tűz forrong. Néhol még habozik Juhász, még sokszor többet lát a külvilágban, mint saját magában, még nagyon húz a parnasszusiak felé, de azért az idegen tárgyakban, amiket megírt, és átérez, az ő szenvedő lelke forrong. [...] Előtte új világ, létező valóság lesz a könyvtárak gondolköre, a poéták érzésszférája, és hat is rá. Azok a sugarak azonban, amelyek lelkének opálján áthaladnak, új pompában, opalizáló rezgéssel, meleg villódzással érkeznek hozzánk. Néha ugyan bánt ez a könyvtárszag, a túl erős irodalmi íz... Juhász azonban mindenkor poeta marad, még akkor is, ha nem a saját forró és vérző mélységeibe markol.” Kosztolányi Dezső: *Juhász Gyula versei*. Magyar Szó, 1907. november 9. In: *Juhász Gyula: Milyen volt*. In memoriam sorozat. Válogatta, szerkesztette, összeállította Lengyel András. Nap Kiadó, Budapest, 2009. 61. p.

2 „Azt akarta A Tett, hogy a művészet ne csak passzívan szemléljen, mint a fakír a köldökét és a habituét az operát, hogy a művészet ne

vont gondolatok tartománya – egy lantféle húros hangszer nevével jelölt műnem, képi megjelenítése a mai hárfára emlékeztető, járomszerű, hordozható vagy álló kithara. A költők attribútuma ugyanez a húros hangszer vagy ennek egy nyakkal ellátott, ugyancsak pengetős változata, illetve a fuvola. Apollónt, a művészetek istenét szintén lanttal ábrázolják. Egyik kísérője, Euterpé múzsa fuvolát tart a kezében, mely az elégia kísérőhangszere, ezzel is a költészet és a zene összetartozását hangsúlyozza, csakúgy, mint nővére, Polüümnia, aki a himnusz és a kardal múzsája. A költeményeket az ókorban hangszeres kísérettel adták elő. Szó és zene együtt hangzott tehát, a ketős akusztikai hatást az emberi hang és a hangszer által megszólaltatott hangok váltották ki sajátos tónusokat és ritmusokat eredményezve minden egyes előadásban. Ez az előadói gyakorlat korról korra – bár változó közegben és céllal – áthagyományozódott. Ám ha a költemények szövege csupán írott formájában vált a befogadás tárgyává, akkor is érvényesült zeneiségük, elsősorban a ritmus mentén, az ismétlés alakzatai révén.

Az esztéta modernség költői különösen fontosnak tartották a zenét, a megnevezhetetlen belső tartalmak és a megragadhatatlannak tűnő végtelen kifejezésének lehetőségét látva benne. A zenébe oldott költészet eszményének jegyében nem véletlenül kiált fel Verlainé *Költészettanában*:

*Zenét minékünk, muzsikát!
Legyen a vers egy meg nem álló
Lélek, mindig új vágyba szálló,
Mely új egekbe ugrik át.*⁵

Az impresszionista és a szimbolista költők a vers zenei hatását sejtelmes hangszimbolikával, rafináltan játékos rímtechnikával, az ismétlés alakzatainak gyakori alkalmazásával, a kötött formájú szövegekben a metrum szigorú, következetes betartásával fokozták.

zengjen körül dalok varázsa

Mind a költészetnek, mind a zenének egyik alapvető műfaja a dal. Juhász Gyula szívesen és gyakorta műveli, s emeli versei címébe a *dal* műfaji jelölést vagy annak szinonimáit: az *ének*, *nóta* kifejezéseket, hasonlóképpen, mint jeles kortársai, gondoljunk pl. Ady *Dalok tüzes szekeren*, Magyar jakobinus dala, Zilahi ember nótája, Krónikás ének 1918-ból, vagy Babits Teozofikus énekek, Cigánydal, Dal az esztergomi bazilikáról, esetleg Kosztolányi Boldog, szomorú dal, Ének a semmiről, Esti Kornél éneke c. opusára. Juhász a műfaj mellett olykor a témát is megadja a címben: pl. *Dal a rózsákról*, *Ének a toll katonáiról*, *Ének Arany Jánosról*, *Ének Kőrösi Csomáról*. Vagy éppen a dal előadásának körülményeire céloz: *Táncdal*, *Szerenád*, *Nászdal*, *Haláltánc-ének* (ezek többször is felbukkanó címek), *Tápai nóta*, vagy évszakra,

(vallási) ünnepre utal: *Tavaszi dal*, *Nyári sanzon*, *Karácsonyi ének*. Dalaiban előszeretettel vállalkozik szerepjátékra; akár természeti jelenségek nevében szól (*A nyárfák dala*, *A földgolyó dala*), akár költött vagy valódi személyek álarcát ölti magára (*Építőmester éneke*, *Vándordal*, *A csavargó dala*, *Idegen zsoldos éneke*, *Juhásznóta*, *Sámson dala*, *Mercutio dala*), a másságban mindig a sajátot próbálja tettenérni. Különösen érvényes ez a költői azonosulások esetében, pl. az újra és újra felbukkanó *Anakreoni dalban*, vagy éppen *Ovid tavaszdalában*.

egy dalt idéz a lelkem mámorosan

Juhász Gyula dalaiban a vitalitás, az életöröm utáni vágy és a mindenről (szinte eleve) lemondás reménytelen beletörődése feszül egymásnak. Ez a kettősség érzékelhető már a korai *Óda Dionüszoszhoz* c. szonettjében (1905) is. Érdemes figyelmet szentelni a vers műfaji utalásainak, *áthangolódásának*: a címben szereplő óda és a második versszakban olvasható himnusz Dionüszosz öröm- és máorkultuszát idézi, csodálja, dicséri a hajnal, a fény, a tűz természeti (jel)képek alkalmazásával, miközben a születő dal elégikusra hangszereződik a *bánatok sápasztó alkonyán*, a *szürkén szívbe szállongó köd* és ború panasszal, sírással ellenpontozza a szilaj ujjongást. Úgy tűnik, Juhász Gyula számára a költészet kevésbé az önfelelt feloldódást (ezt távolból, sóvárogva képzelettel), mint inkább a fegyelmezett, megfeszített munkát és a megfelelés kényszerét jelenti. Ritkábban örömforrásként buzog, gyakrabban bánatot enyhít, vigaszt nyújt.

és daloltam száz árva dalt

A dal műfaja nemcsak egy érzelmi-hangulati állapotról, életérzésről vagy egy gondolati problémáról tájékoztat, hanem a költői konvencióban, melyet Juhász Gyula is kedvvel átvesz és alkalmaz, az alkotás metaforája is; *létre hozása*, megszólaltatása, a dalolás: művészi tevékenység, létrehozója (alkotója és előadója): a dalnok, esetenként *igric* (a középkori lantos énekmondók kései leszármazottja, pl. *A váradai püspök lánya* c. balladaszerű költemény 1907-ből: *igricnóta*), sőt *regös* (a táltos emlékét sejdíti fel az ősi múltból: *Regös az udvarban*, 1921). Egy korai költeményében elhatárolja magát a fásultan daloló, céda vágyakat hajszoló, kávéházi, életunt poétáktól, és a magyar költészeti hagyományhoz hűen a haza és a szerelem harcos költőjének vallja magát (*Daloljatok csak*, 1903).

egy ezeréves dal sír a lelkeemben

A költészet (dalolás) a személyiség integritásának biztosítója, valamint személyes és nemzeti identitásának fontos rétege: „*Magyarnak szült a bús végzetszerűség, / Mert általam legszebben így dalol, /*

csak meddön siránkozzék vagy ujjongjon a dolgok láttán, de maga is aktív részt vegyen a világ megformálásában, maga is alakítsa a dolgokat, teremtő legyen a művészet, és irányító, az új világnak, amely jön és támad, ne csak bámulója, de építőmestere is!” – mondta Juhász Gyula 1918. december 29-én, a Ma szegedi matinéjának bevezető előadásában. Idézi Csaplár Ferenc Juhász Gyula és Kassák c. írásában. Tiszatáj, 1983/4, újraközlése: In: *Juhász Gyula: Milyen volt*. In memoriam sorozat. Válogatta, szerkesztette, összeállította Lengyel András. Nap Kiadó, Budapest, 2009. 153. p.

3 „Formai és nyelvi tekintetben nem mutatott feltűnő újításokat, tartalmilag még kevesebb izgalmat váltott ki. Nem értetem, mi jogon sorozzák a líra forradalmárai közé, és gyermekfejvel elsősorban azt a kevés modernizmust élveztem, ami itt-ott mégis található bennük... Mint embernek, több derű, mint írónak több és erősebb hivatástudat jutott volna osztályrészéül, ha már indulásakor vagy legalább munkásságának derekán létezett volna a magyar lírának egy olyan népi-újklaszikus frontja, amely egyenrangú a mo-

dernekével.” Szabó Lőrinc: *Találkozások Juhász Gyulával*. Válasz, 1937. 257–265. Újraközlése: In: *Juhász Gyula: Milyen volt*. In memoriam sorozat. Válogatta, szerkesztette, összeállította Lengyel András. Nap Kiadó, Budapest, 2009. 358–359. p.

4 Theodor W. Adorno: *Fétis-karakter a zenében és a zenehallgatás regressziója*. In: *Zene, filozófia, társadalom*. Ford. Horváth Henrik. Gondolat, Budapest, 1970. 227. p.

5 Paul Verlaine: *Költészet*. Kosztolányi Dezső fordítása.

6 Étsy Emília, 1921. Étsy Emília (1884–1964) színésznő, naiva és jellem szerepekben láthatta Juhász Szegezen 1918 és 1933 között, valamint gyakorta lépett fel pódiumon verses műsorokkal. József Attila-verseket pl. ő mondott először. (Később annak a Rapaport Samunak lett a felesége, aki József Attilát is, Juhász Gyulát is kezelte.)

Meddő kelethez köt a puszta hűség, / S termő jövődöt várok e föld alól” (*Áldott végzetem*, 1909). Nemzeti identitásának vállalása történelmi és irodalmi utalásokban bontakozik ki. A magát Európában még mindig idegennek, magányosnak találó magyarságért felelősséget vállaló, a nemzet függetlenségéért küzdő és fennmaradásáért aggodó költő két dicső történelmi eseményt emleget fel több alkalommal is: a kuruc kort (pl. *Kurucosan*, 1908, *Új kurucnóta*, 1924) és a negyvennyolcas szabadságharcot (pl. *Kossuth-nóta* 1907, *Március idusára*, 1909). A nemzethalál víziójával terhelt romantikus irodalmi hagyomány Kölcsey-, Tompa- és főleg Vörösmarty-allúziókban jelentkezik. Kortársai közül legnagyobb példaképe Ady, így a kuruc hagyományhoz fordulása valószínűleg nem véletlenül történik; Juhász kurucos versei nemcsak témájukkal, hanem poétikai megformáltságukkal is közeli rokonai Ady kuruc verseinek. A (nemzethez való) hűtlenséggel, árulással gyakran vádolt Ady radikális, ostorozó, harcias magatartásáig Juhász nemzeti költői minőségében nem jut el, (magyarság)verseiben a visszarévedő, borongó emlékezés, a háborút követően pedig a gyász fájdalommal telített hangján szólal meg, melyből néha a remény rövid akkordjai csendülnek ki (pl. *Magyar...*, 1921, *Az utolsó magyar*, 1923, *Magyar meztlábás* 1924, *Ballada a honi tájakról* 1924); polémia, követelés, átkozódás, fenyegetőzés szinte soha. (Ezeket a verseket ennek ellenére vagy éppen emiatt általában irredentának minősítik.)

s bánat hangolja rég a húrokat

A hangszerek kedves tárgyai Juhász Gyula költészetének. Hangjuk olykor aláfestő-hangulatkeltő elem, mint a távol harmonikaszó a *Tiszai csönd* (1910) c. sokat idézett versben, vagy az általuk megszólaltatott melódia a szavakkal elmondhatatlan tartalmakat helyettesíti, mint a klavírok sírása egy 1909-es Anna-versben. Legkedvesebb hangszerén, a hegedűn időről időre a vágyak, álmok bús, keserves, kísértetes, epekedő, sejtelmes dallamai sírnak, zokognak fel (pl. *Epiológus* 1908, *Borús szonettek* 1917). A hegedű lehet a szív (vagyis az érzelmek) metaforája, mint a (Juhász költészetében egyébként viszonylag ritka) hangsúlyos verselésű *G-dúr* c. költeményben (1908), vagy éppen egy színésznőé egy 1921-es szonettben: „*Emília, ki magyar vers zenéjét / Úgy eltaláltad – szőke hegedű, / Gyönyörű bánat, méléző derű!*”⁶, sőt magának a lírai ének is metaforája a *Hegedű* c. 1913-ban keletkezett versben: „*Ha meghalok – a csönd oly nagyszerű –, / Elhallgat e világi tájakon / Egy fájó hegedű.*” Előfordul, hogy a hegedűt a verssel azonosítja, mely szociális érzékenységét, a társadalom peremére szorult tömegek iránti szolidaritását dalolja ki (*Hegedűszó*, 1920).

A másik sokszor megszólaltatott hangszer a hárfa, melynek húrjai a hegedűéhez hasonlóan testmetaforákként zengenek (*Végtelenség*, 1911). Lehet a múlt közvetítője, mely jegenyék hárfáján dalol

(*Oroszlámos táján*, 1925), és lehet személyazonosító metafora: Anna a tünde múlt örök hárfája (*Azért szeretlek, Anna...* 1913). Említésre méltó, érdekes tény, hogy Kosztolányi Juhász Gyula első kötetéről írott kritikájában hárfaléleknek nevezi a költőt.⁷

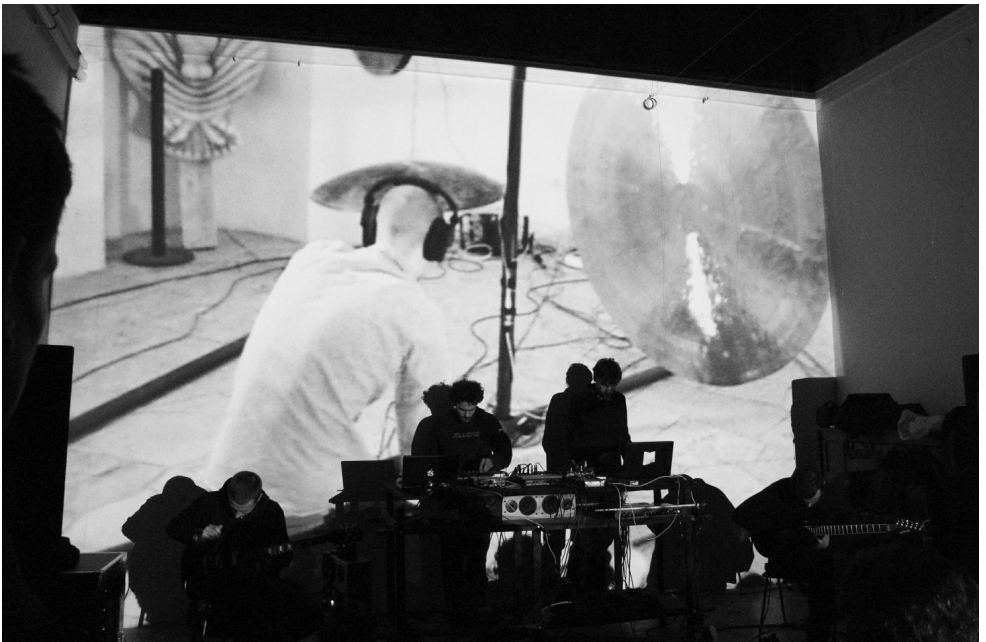
7 Kosztolányi i. m. 60.

Antik idillt idéz a *Pán sípján* (1907) megszólaló dal, két évvel később azonban a szatír sípja egy emlék felidézése miatt mélán sír (*Anára gondolok*).

Hangszer lehet egy történelmi korszak jelölője is; erre példa a tárogató, mely a fent említett kuruc korszak (és versek) tartozéka.

Juhász Gyula költői műhelyében megteremtődött két titokzatos, szimbolikus figura, akiknek attribútuma egy-egy zeneszerszám: ilyen a varázsfuvolás és a nagy élethárfás. A *varázsfuvolás* (1907) elsősre Mozart Tamino hercegét juttat(hat)ja eszünkbe, aki az Éjkirálynő udvarhölgyeitől egy olyan csodafuvolát kap, melynek segítségével minden emberi szenvedést megszüntethet, kiolthatja a gyűlöletet, boldogságot hozhat. Juhász Gyula varázsfuvolása azonban teljesen más: ismeretlen vidékre csábítja az ifjakat, akik mindent hátrahagyva követik, akár az ingoványos területig is elmerészkednek, ahonnan nincs visszatérés. A csodafuvolás dala tehát végzetes, pusztító erőt jelent (önpusztításba hajszoló művészet?). A *nagy élethárfás* (1910) félelmetes, nagyhatalmú, transzcendens lény, aki *különös, gyönyörű bánatokat ver ki óriás kezével a borzongó ideghúrokon*, ám ennek a zenének futamai csak a művészlélek húrjain szólalnak meg. E költemény kései rokona az *Egy hangszer voltam...* (1934) c. epigramma:

BA: *Térben osztva*, audiovizuális performansz, +3dB Kortárs hangművészeti előadás-sorozat és fesztivál, Epreskert, MKE, Budapest, 2009.

8 Szegedy-Maszák
Mihály: *A művésze-
tek tudományközi
kutatása*. In: uő: *Szó,
kép, zene. A művé-
szetek összehasonlí-
tó vizsgálata*.
Kalligram, Pozsony,
2007. 40. p.

*Egy hangszer voltam az Isten kezében,
Ki játszott rajtam néhány dallamot,
Ábrándjait a boldog szenvedésnek,
Azután összetört és elhagyott.
Most az enyészet kezében vagyok.
De fölöttem égnek a csillagok.*

E sírfeliratszerű szöveg egyúttal a költői létformával való szembené-
zés, a számvetés verse is.

rímek csellója csendül

A zene nemcsak a művészeti ágra vonatkozó általános kifejezésekben, műfaji jelölésekben, a hangszerek gyakori megnevezésében van jelen Juhász költészetében, hanem az esztéta modernség intenciói szerint számos alkalommal felhasználja a hangszimbolika elemeit („...*És a ha-
tárban a halál kaszál*”), az ismétlés alakzatai közül pedig szívesen él az alliteráció ritmusfokozó erejével („...*ócska dal dadog...*”, „*Nagy tenge-
rek szabad zenéje / Száll szívembe mélyen...*”, „...*míg végsőt vonag-
lott a vad zene...*”). Az egyik legismertebb Juhász-versben, a *Tápai lagziban* (1923) erőteljes zenei hatást vált ki a *brummog a bőgő* vers-
tagmondat háromszori anaforás ismétlődése, az alliteráció, a zöngés mássalhangzók sűrűsége, a két hangutánzó szó. Az állathangok (med-
vebrummogás, kutyavonítás, varjúkárogás) és a repedt harang kondu-
lása az r-ek kattogásával alátámasztva olyan baljós jelek, melyek egy-
általán nem a derűre, a boldogságra, a termékenységre utalnak, hanem az ember elállatiasodását és az elmúlást jelentik be, ami feszültségben áll a címből eredő várakozással. A verselési technikát illetően Juhász nyugatos kollégáihoz hasonlóan a jambikus lejtést preferálja, ritkábban, de azért találkozunk a klasszikus időmértékes verselés sorfajtaival, pl. a disztichonnal (*Magyar...*, 1921), vagy a szokatlan hémiepesz kólonnal (*Ovid tavaszdala*, 1911).

és fölsírtak sovárgón, lágyan, tompán / A nagy Chopin holdfényes dalai

Juhász Gyula számos versében utal zeneszerzőkre (Wagnerre, Puccini-
ra, Offenbachra), teljes költeményt pedig három komponistának szen-
tel: Beethovennek, Lisztnek és Bartóknak. „*A legtöbb zenére hivatko-
zó költői szöveg inkább csak ürügyként szerepelteti e másik művésze-
tet*”⁸, hogy saját költői gyakorlatára vonatkoztassa a zenében felfede-
zett motívumokat, eljárásokat, gondolatokat, a zeneszerző figurájában észlelt emberi és művészi magatartásformákat. Gyakran a mesterrel va-
ló személyes találkozás, egy-egy felkavaró zenemű meghallgatása ih-
leti ezeket a költeményeket, vagy felkérésre születnek valamilyen év-
forduló alkalmából. Ilyenekre találunk példát Juhásznál is.

1911-ben írja meg *Liszt Ferenc emlékezete* c. versét a mester születésének centenáriumára. A vers klasszikus óda, melyben Liszt zeneszerzői erényeit magasztalja. Hivatkozik a szintén csodált nagy költő-előd, Vörösmarty Liszt Ferenchez szóló költeményére is, s mintegy követendő mintát állítva a maga számára, a romantika eszköztárából válogat saját ódájának komponálásakor. Juhász Lisztben a magyar származását vállaló világhírű művészt látja, aki a magyarság hírét viszi szét a nagyvilágba virtuóz zongorajátéka és a magyar rapszodiák melódiái révén. A hála jele a dicséreten, a versemlékmű megírásán túl az új magyar művészet fellendülésének (fellendítésének) ígérete, melyben – ki nem mondottan – Juhász is némi szerepet vállal.

Juhász Gyula sógora, Király-König Péter 1904-től a szegedi zeneiskola igazgatója volt 37 éven keresztül. Valószínűleg az ő kérésére, unszolására születtek a költő tollából a zeneiskola különböző rendezvényeire alkalmi versek. Ilyennek számít a Beethovent megörökítő két költemény is. Az első *Beethovenhez* címmel 1920-ban a zeneszerző születésének 150. évfordulója tiszteletére íródott. A zeneiskolai ünnepség közönségének elvárásait kielégítendő erős érzelmi hatást kiváltó szöveget kellett kerekíteni, ezért a Liszt-vershez hasonlóan ismét a romantika kellékeit használta fel a költő. A *magyar muzsika ministránsai* kifejezéssel utal a koncerten fellépő zeneiskolai növendékekre, valamint az aktuális történelmi-politikai vonatkozást sem hagyja ki, mikor az *emberi jogok, szabadságok, remények nemis zenészének* nevezi Beethovent, akire rajongva néz fel egy *csonka ország rab népe*. Hasonló a hangütése, de fegyelmezettebb a formája a 7 évvel későbbi *Óda Beethovenhez (magyar változatokkal)* c. versnek, mely a zeneszerző halálának 150. évfordulójára íródott. Ebben a versben új mozzanat a magyar táj és magyar paraszttzene ihlette *6. Pastorale* szimfónia beidézése⁹. A költemény egy Vörösmarty-allúzióval zárul, *A vén cigány* szállóigévé vált mondatát parafrázeálja a remény retorikájával.

Bartók Bélának is ajánlott Juhász Gyula egy verset, mégpedig Bartók 1921. november 26-i szegedi önálló zongoraestje hatására, melyen többek között a komponista *Székely dalok* c. műve is elhangzott K. Thuray Emma énekművésznő közreműködésével. Ez a vers jellegzetesen juhászos: borongó tájak, magányérzet, a múlt szilajbús nosztalgiai találkoznak Bartók rokonnak hitt zenéjében. Bartókot egyébként már korábban ismerte, hiszen a zeneszerző számos alkalommal járt Szegeden Balázs Béláék vendégeként, népdalgyűjtő utakra is innen indult. Juhász Gyula paraszti kultúra iránti érdeklődése is megerősítést kapott Bartók útmutatása nyomán, sőt Bartók révén, akiben a magyar aktivisták partnerre találtak, könnyebben elfogadta az avantgárd létjogosultságát. Juhász Gyula verse az első Bartók-vers, melyet Illyés, Nagy László, Fodor András, Orbán Ottó és mások Bartók-versei követnek.

A zenei tárgyú alkalmi versek között említésre méltó a Koessler Jánosnak ajánlott költemény. Koessler egy ugyancsak Vörösmartytól

9 Ismert tény Beethoven szoros kapcsolata a martonvásári Brunszvik családdal; Brunszvik Ferenc közeli barátjának számított, Brunszvik Jozefint pedig a mester titkos szerelmével, a legendás halhatatlan kedvessel azonosítják. A Brunszvik-testvérek egyébként Beethoven első magyarországi népszerűsítői és tolmácsolói voltak.

10 Borbély Sándor:
Juhász Gyula. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983. 207. p.

11 Sonkoly István:
Megzenésített Juhász Gyula-versek. A Móra Ferenc Könyvtár Évkönyve 197-73/1. Szeged, 1974. 214. p.

kölcsönvett félsorral a hangok nagy tanárjának nevezi, akinek keze alól valóban nagy tanítványok kerültek ki a pesti Zeneakadémián: Bartók, Dohnányi, Kodály, Kálmán Imre, Weiner Leó (egyébként Juhász Gyula sógora is a növendéke volt).

hangodban minden bús vágy, édes emlék fölcseng

Juhász Gyula nagyon szerette a színházat, az irodalom és zene összecsendülésének sajátos helyszínét. Verseinek életre szóló témáját, a reménytelen szerelem élményét is színházban szerezte. Számos versben örökítette meg színésznők és énekesnők alakját (pl. *Nefelejcs Blaha Lujzának* 1926-ban, halála évében, *Medgyaszay Vilmának* 1925). Nagyváradon színpadi szerzőként is bemutatkozott: az *Atalanta* című daljáték librettóját ő írta Pierre Louis francia író *Aphrodite* c. regénye nyomán, mely a századfordulón magyar fordításban nagyon népszerű volt. A daljátékot, melyet Deésy Alfréd színész, rendező és műkedvelő zeneszerző, valamint Lehel Károly karmester zenésített meg, 1909-ben mutatták be Nagyváradon, majd Szegeden, Sopronban és Debrecenben is játszották. A siker hatására Juhász több színpadi műre is készült, de aztán feladta terveit. Szegedi éveiben Juhász Gyula a zeneiskolai ténykedésén túl szülővárosa kulturális életének rendkívül tevékeny, meghatározó figurája volt. Nemcsak újságíróként volt közvéleményformáló pozícióban, hanem pl. művészetnépszerűsítő előadásokat is tartott. A tanácsköztársaság alatt a sze-

BA: *Térben osztva*, audiovizuális performansz, +3dB Kortárs hangművészeti előadás-sorozat és fesztivál, Epreskert, MKE, Budapest, 2009.

gedi színház direktóriumának tagjaként fontosnak érezte, hogy a színház a munkásrétegeket is megszólítsa, a munkások művelésének érdekében pedig különböző előadásokat ő vezetett fel, így pl. Puccini *Bohémélet* c. operáját.¹⁰

dallamokba törtem a vágyakat

A századelőn divatosá váltak a zenés szórakozóhelyek, a kabarék, az orfeumok, melyekben fontos műfajnak számított a sanzon, illetve a kuplé. A sanzonszövegírók között nem jelentéktelen költőket találunk csupán, hanem pl. Adyt, Kosztolányit, Heltai Jenőt, Szép Ernőt és Tóth Árpádot is. Juhász Gyula számos költeményéről is kiderült, hogy alkalmasak a megzenésítésre. Elsőként Buday Dénes és Kósa György *sanzonosította* a költő szövegeit. Sonkoly István kutatásai bizonyítják, hogy nemcsak a szórakoztató zene használta fel Juhász Gyula verseit, hanem voltaképpen az ő „*líráján csiszolódott az új magyar énekkari irodalom jelentős része*”.¹¹ Király-König Péter ebben úttörőnek számít, hiszen nemcsak rendezvényeinek bevezető verseire serkentette sógorát, hanem olyan szövegeket is rendelt tőle, amelyeket ő maga zenésített meg. A *Kórus a Naphoz* c. mű pl. 1927-ben a szegedi dalosverseny egyik kötelező száma lett. Ugyanezt a szöveget Bárdos Lajos is megzenésítette. Az egyik legemlékezetesebb feldolgozásnak számít Farkas Ferenc *Tavaszwárás* c. 18 perces kantátája, melyet három Juhász-vers szövegére komponált. A mű először 1968-ban csendült fel a Zeneakadémián, a Magyar Rádió és Televízió Énekkara és Szimfonikus Zenekara előadásában Ferencsik János vezényletével. Farkas két hárfát is szerepeltet a zenedarabban, ami a mű grandiozitását emeli ki. Említésre érdemes még pl. az *Új Kómíves Kelemen* c. vers Kocsár Miklós által jegyzett férfikari, illetve a *Magyar nyár* vegyes kari feldolgozása.

Juhász Gyula költeményei az utóbbi évtizedekben egészen előkelő helyen szerepelnek a verséneklő együttesek repertoárján is, így a ma már klasszikusnak számító Sebő együttesén, de szívesen műsorára tűzi a Misztrál vagy a Kicsi Hang is, az Osztváta együttes pedig nemrégiben egy teljes albumot adott ki a költő megzenésített verseiből.

s tört hangszerén egy hang sír elhalón

A zene, a zenei műfajok, a hangszerek, a zeneszerzők Juhász Gyula költészetének sűrűn visszatérő, meghatározó elemei, motívumai, leginkább az alkotás szimbólumai. A zene végül életmetafora is: az életmű fináléjában, a *Zene* c. költeményben Haydn *Búcsúszimfóniája* mintájára fokozatosan elhallgatnak és elhagyják a pódiumot a zeneszek, elfogynak a szólamok, a dallamok, a ritmusok, a rímek, ahogy lelassul, elhalkul, majd végképp elnémul a költői élet.

az örök múlás szele hegedül